

Foto: Anda van Riet

Kan schrijfvaardigheid in het voortgezet onderwijs (nog) beter aansluiten bij het hoger onderwijs?

Schrijfvaardigheid verdient aandacht in het voortgezet onderwijs, daar valt niet aan te tornen. Marjolein Oudakker (docent Professional Practice aan Fontys) en Ramon Groenendijk (docent Nederlands) onderschrijven het belang van schrijfvaardigheid en verdiepen zich in de mogelijkheden om schrijfvaardigheid in het middelbaar onderwijs beter te laten aansluiten bij het hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs.

MARJOLEIN OUDAKKER & RAMON GROENENDIJK

Mede door het feit dat bij het schoolvak Nederlands het centraal examen (ce) op havo en vwo zich volledig richt op leesvaardigheid, krijgt dit onderdeel de meeste aandacht van docenten. Logisch natuurlijk, het ce is waar de leerlingen aan het einde van de rit in het voortgezet onderwijs (vo) het zwaarst op worden afgerekend: vijftig procent van hun cijfer wordt door het ce bepaald.

Maar als we voorbij de streep van het ce kijken, zijn andere vaardigheden zoals bijvoorbeeld schrijfvaardigheid minstens net zo belangrijk voor de vervolgstappen die leerlingen als student zullen maken in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) en later natuurlijk ook als beroepsbeoefenaars. Deze bevinding is niets nieuws onder de zon. Al jaren klinkt het geluid vanuit hogescholen en universiteiten dat nieuwe studenten niet de vaardigheid bezitten om

goedlopende, logische en goed onderbouwde teksten te schrijven.

Schrijfvaardigheid binnen het voortgezet onderwijs verdient volgens ons meer aandacht en wij staan hier niet alleen in. Cito en SLO zijn met verschillende kennisnetwerken samen met vo-docenten de mogelijkheden aan het verkennen hoe schrijfvaardigheid een belangrijkere plek binnen het huidige curriculum van het schoolvak Nederlands kan verwerven, en in Groningen

buigt een groep docenten uit het noorden zich over een goed schoolexamen schrijfvaardigheid. Deze aandacht is goed en broodnodig. Volgens ons is het echter wel van belang om deze aandacht ook te richten op wat er van studenten op hogescholen en universiteiten verwacht wordt. In dit artikel verkennen wij, Marjolein Oudakker (hogeschooldocent) en Ramon Groenendijk (vo-docent Nederlands) samen met een aantal collega's de kansen die er liggen voor het voortgezet onderwijs. Eerst kijken

‘Waar het bij mijn studenten vooral misgaat, is het goed leren onderbouwen van de inhoud van bijvoorbeeld onderzoeksverslagen’

we naar de verwachtingen vanuit het hbo en wo en vervolgens kijken we in hoeverre het schoolvak Nederlands op dit moment aansluit bij deze verwachtingen.

Wat verwachten hogescholen en universiteiten?

Hogescholen en universiteiten vragen op het gebied van schrijfvaardigheid vanzelfsprekend een bepaald niveau van studenten. Bonset (2010) constateert dat voor vwo-leerlingen de overstap naar universitair schrijfonderwijs vooral groot is, doordat ze ten eerste geconfronteerd worden met tekstsoorten die ze op het vwo niet hebben geschreven, zoals bijvoorbeeld een paper. Ten tweede worden de eerstejaarsstudenten op een universiteit minder begeleid bij hun schrijfproces en zijn de eisen die aan het schrijfwerk worden gesteld vooraf minder duidelijk. Tot slot constateert Bonset dat de transfer tussen het geleerde rondom schrijfvaardigheid in het vo naar de te schrijven teksten in het wo niet vanzelfsprekend is. De vraag is natuurlijk of je een dergelijke voorbereiding van het voortgezet onderwijs mag verwachten. Focus op de transfer kan zeker winst betekenen, maar leerlingen als academische schrijvers afleveren bij het hoger of wetenschappelijk onderwijs is wat veel gevraagd.

Op basis van de ervaringen van Marjolein Oudakker, docent op een Fontyshogeschool in Venlo, en een korte inventarisatie onder andere hogeschooldocenten kan gesteld worden dat hbo-studenten vooral objectief verslag moeten kunnen doen van bevindingen (bijvoorbeeld in de vorm van een project- of onderzoeksverslag). Deze vorm van objectieve verslaglegging lijkt voor studenten vaak ook een struikelblok. Marieke Bloemers van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen constateert: ‘Waar het bij mijn studenten vooral misgaat, is het goed leren onderbouwen van de inhoud van bijvoorbeeld onderzoeksverslagen. Studenten op een hogeschool moeten zich realiseren dat de inhoud

van een verslag en conclusies die ze trekken, gespekt moeten worden met goede en passende literatuur. De meesten hebben nooit degelijk onderzoek leren doen, terwijl juist dat op het hbo een must is. Schrijven op het hbo is vooral ook weten waar je de juiste informatie vandaan haalt en hoe je vervolgens die informatie op een heldere, gestructureerde en objectieve manier over kan brengen.’ In Oudakkers ervaring hebben studenten hier inderdaad veel moeite mee: Hoe bouw je een onderzoeksverslag op? Hoe schrijf je een opdrachtomschrijving? Waar moet een inleiding van een onderzoeksverslag aan voldoen? Wat komt er in een informatieve samenvatting? Hoe schrijf je zo objectief mogelijk?

Daarnaast vinden studenten het bijzonder moeilijk om een inhoudelijk sterke reflectie te schrijven. Velen van hen komen niet verder dan het navertellen van een bepaalde situatie en lijken niet in staat om hun persoonlijke ervaringen en leerproces onder woorden te brengen. Annemarie Reijnders, docent aan de pabo Venlo herkent dit: ‘Mijn studenten kunnen slecht reflecteren op hun eigen handelen en ontwikkeling. Op cruciale momenten speelt hun dit parten: juist als ze leerdoelen en competenties moeten kunnen aantonen zoals bij het afstuderen.’

Een goede reflectie kunnen schrijven is vaak van doorslaggevend belang bij stage en afstuderen, wanneer studenten via goed reflecteren aan kunnen tonen dat ze de leerdoelen behaald hebben. Meestringa en Ravesloot (2012, 2013) onderschrijven ook dat deze tekstsoorten onderbelicht zijn in het vo. Wij denken dat gerichte aandacht voor de objectieve en reflectieve verslaglegging zeker een waardevolle plek kan innemen in het voortgezet onderwijs. Betogende en beschouwende teksten lijken echter bij veel docenten Nederlands de voorkeur te krijgen, terwijl die tekstsoorten minder terugkomen bij de meeste studies en uiteindelijke vakgebieden.

Focus in het middelbaar onderwijs

In het voortgezet onderwijs wordt volgens Ramon Groenendijk, docent Nederlands op het Zwijsen College Veghel, geen expliciete aandacht besteed aan de tekstsoorten die Oudakker en haar collega’s noemen: de canon van tekstsoorten op het havo en vwo omvat het betoog, de beschouwing (en soms het essay) en de uiteenzetting. De eindtermen voor havo en vwo richten zich ook vooral op deze tekstsoorten. Een leerling moet in staat zijn relevante informatie te verzamelen en te verwerken en deze adequaat te presenteren met het oog op doel, publiek, tekstsoort en conventies voor geschreven taal.

De uiteenzetting, met een informatief schrijfdoel, komt wat intentie betreft nog het dichtst in de buurt van objectieve verslaglegging, maar heeft wat structuur, toon en denklijn betreft duidelijk een eigen karakter in vergelijking met bijvoorbeeld een onderzoeks- of projectverslag. Het blijft een zeer schoolse

dichtst bij reflectief schrijven in de buurt. Reflecteren gebeurt dus vooral op het gebied van literatuur, maar verder eigenlijk niet. Römken: ‘In gesprekken na schoolexamens reflecteer ik wel een-op-een met leerlingen, maar niet als “onderdeel van het cijfer”.’

Loes van Rooij, die Nederlands geeft op het Rodenborch College in Rosmalen, besteedt wel expliciet aandacht aan reflectief schrijven in haar lessen. Havo 5 schrijft bijvoorbeeld na het houden van een mondeling betoog een reflectieve tekst over het proces en de voordracht zelf. Deze reflectie weegt mee in het oordeel. Van Rooij: ‘Deze teksten zijn vaak nog wel interessanter dan de voordracht an sich, omdat de leerlingen daarin veel meer laten zien wat ze hebben geleerd en hoe het de volgende keer beter kan. Het geeft ruimte aan de leerlingen om kritisch te zijn op zichzelf en ik denk dat dit een heel belangrijke fase is in het leerproces.’ Ook past zij reflectie toe binnen schrijfvaardigheid. Van Rooij: ‘Havo 4 had een column geschreven. De leer-

Gerichte aandacht voor de objectieve en reflectieve verslaglegging kan zeker een waardevolle plek innemen in het voortgezet onderwijs

tekstsoort, die je in het echt eigenlijk amper tegenkomt. Is het zinvol om binnen het schrijfonderwijs op in dit geval havo en vwo een andere insteek of in ieder geval een uitbreiding op de huidige insteek te ontwikkelen? Wij denken dat het roer niet volledig om hoeft, maar wat meer aandacht voor de tekstsoorten die leerlingen in het hbo en wo voornamelijk moeten schrijven, kan zeker helpen.

Wat gebeurt er dan wel al in het middelbaar onderwijs op het gebied van ten eerste reflectief schrijven en ten tweede objectieve verslaglegging? Joyce Römken, docent Nederlands op het Udens College in Uden, vindt vooral eindbalansopdrachten voor het leesdossier een genot om te lezen voor de docenten. Je leert je leerlingen beter kennen aan de hand van literatuur, en wat blijkt: het merendeel van de leerlingen leert zichzelf beter kennen door literatuur. Deze teksten komen het

leerlingen hebben feedback op elkaars teksten gegeven en daarna heb ik ze – in plaats van het herschrijven van hun tekst – opdracht gegeven om een reflectie te schrijven op hun eigen schrijfproces. Ik vind dit soort reflecties heel belangrijk en ik zie daar dus ook veel heil in. Ik denk dat het past binnen de tendens om meer formatief te toetsen: het leren moet niet eindigen na het toetsmoment. Het zorgt dat leerlingen hun eigen leerproces meer in handen krijgen.’

Wat objectieve verslaglegging betreft, stelt Twan Robben, docent Nederlands aan het Kandinsky College in Nijmegen: ‘Leren schrijven, leren denken en het oefenen in het presenteren van de resultaten daarvan zijn onderwijsdoelen waaraan gewerkt kan worden met het schrijven van korte, objectieve en op het persoonlijke proces gerichte verslagen.’ Hij beaamt dat het wat hoog gegrepen is om volledige onderzoeksverslagen

Is het zinvol om binnen het schrijfonderwijs op havo en vwo een andere insteek te ontwikkelen?

van leerlingen te verwachten: ‘Het hoeft bij dit soort teksten immers niet onmiddellijk om een complete, perfect publieksvriendelijke tekst te gaan, denk ik. Leerlingen krijgen met het schrijven van korte verslagen, over het schrijfproces of over tussenfasen van een onderzoek, vermoedelijk als vanzelf vaker en meer inzicht in het gegeven dat schrijven en denken samen gaan; dat het vervaardigen van een complete tekst, of alleen al het hebben van een betekenisvolle gedachte of een aanzet tot onderzoek een proces is van herhaling en revisie.’

Volgens Römken is het profielwerkstuk het moment waarop deze objectieve verslaglegging het beste geoefend wordt, maar ze stelt dat er hiervoor eigenlijk een fatsoenlijke leerlijn onderzoeksvaardigheden zou moeten zijn. Römken: ‘Leerlingen hebben er baat bij als ze weten wat goede bronnen zijn, kritisch kunnen zijn naar informatie die ze tegenkomen, bronnen op de juiste manier weten te verwerken en weten hoe ze van een berg informatie een coherent geheel kunnen maken. Of dat nu een beschouwing of een uiteenzetting is, maakt op zich niet veel uit. Het gaat meer om de vaardigheid: wat wil ik vertellen en hoe ga ik dat doen? Dit verdient meer aandacht in het vo.’

Er gebeurt al veel moois

Helder formuleren, een tekst structureren en bevindingen gedegen onderbouwen op basis van documentatie zijn dus belangrijke deelvaardigheden bij schrijfvaardigheid die in het hbo en wo van studenten verwacht worden. Daarnaast blijkt de verslaglegging van reflecties en persoonlijke groei voor studenten een probleem. Het lijkt echter niet zo dat het vo geen aandacht aan deze aspecten van schrijfvaardigheid besteedt: binnen verschillende onderdelen van het schoolvak Nederlands komen ze aan bod, maar blijkbaar leidt dit nog niet tot de competenties die studenten nodig hebben om tijdens vervolgstudies heldere en gestructureerde teksten te kunnen schrijven.

Het lijkt ons dat een kans ligt bij het leggen van de focus op de transfer van deze deelvaardigheden naar het schrijven van bepaalde tekstsoorten. Zoals Bonset (2010) al constateerde, maken studenten de transfer van kennis over schrijfvaardigheid op het vo naar schrijfvaardigheid in het hbo en wo niet vanzelf en wellicht is het wat veel gevraagd om dit te verwachten. Het wordt nog moeilijker als de benodigde vaardigheden niet specifiek binnen het domein van schrijfvaardigheid worden aangeleerd. Aandacht voor samenhang van de verschillende domeinen binnen het schoolvak Nederlands en dus minder geïsoleerde ‘vaardigheden’ kan leerlingen helpen zich bewust te worden van de kennis die ze al hebben over het opstellen van reflectieve teksten en objectieve verslaglegging en überhaupt het schrijven van teksten. En de dingen die al gedaan worden die goed aansluiten bij de verwachtingen van het hbo en wo, kunnen wellicht meer expliciet gemaakt worden, door meer te variëren in tekstsoorten en leerlingen vaker een objectieve reflectie te laten schrijven.

Het is mooi om te zien dat deze conclusie in de lijn ligt van de ontwikkelingen die gaande zijn rondom het schoolvak Nederlands: leergangen plaatsen vaardigheden samen binnen contexten als ‘communicatie’. Deze insteek kan zorgen voor bewustwording van samenhang en het nut van transfer van kennis tussen de verschillende domeinen. ■

Marjolein Oudakker is docent Professional Practice bij de opleiding Industrieel Product Ontwerpen aan Fontys (Venlo). Ramon Groenendijk is docent Nederlands op het Zwijzen College in Veghel.

LITERATUUR

- Bonset, H. (2010). Nederlands in voortgezet en hoger onderwijs: Hoe sluit dat aan? Deel 1. *Levende Talen Magazine*, 97(3), 16–20.
- Meestringa, T., & Ravesloot, C. (2012). *Het schoolexamen Nederlands op havo en vwo: Verslag van een digitale enquête*. SLO.
- Meestringa, T., & Ravesloot, C. (2013). Het schoolexamen Nederlands havo/vwo in kaart. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(2), 11–19.

binnenkort

Vanwege de coronacrisis is er veel onzekerheid of, wanneer en in welke vorm evenementen doorgang kunnen vinden. De aankondigingen die u op deze pagina vindt, zijn dan ook onder voorbehoud van wijzigingen.

26 – 30 januari 2021, NOT, Utrecht, <not-online.nl>

28 januari – 3 februari 2021, Poëzieweek, <www.poezieweek.com>

8 april 2021, Mvt-onderwijs en cultuurbewustzijn, online workshop, <bit.ly/lm-cultuurbewustzijn>

15 mei 2021, Deadline Profielwerkstukwedstrijd Frans, <franzelfsprekend.nl>

11 – 12 februari 2022, Congres Frans, Noordwijkerhout, <www.congresfrans.nl>

NOT

Van 26 tot en met 30 januari vindt in de Jaarbeurs Utrecht weer de Nationale Onderwijstentoonstelling plaats. De beurs is een stuk ruimer opgezet en alles wordt georganiseerd volgens het anderhalvemeterprotocol. Het thema is dit keer onderwijsvernieuwing. Onderwijsprofessionals krijgen tijdens de NOT volop de kans om kennis te maken met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van onderwijs en leren. Hierbij staan vijf segmenten centraal: ‘Didactiek’, ‘Technologie & ICT’, ‘Dagtrips, theater en cultuur’, ‘Opleiding, advies en beleid’ en ‘Facilitair en inrichting’. Daarnaast zijn er verschillende thematische routes beschikbaar die bezoekers introduceren bij specifieke exposanten, zoals ‘Blended learning’ en ‘FutureTech’.

Meer informatie is te vinden op <not-online.nl>.

Profielwerkstukwedstrijd Frans

Ook in schooljaar 2020–2021 organiseert de sectie Frans van Levende Talen weer een profielwerkstukwedstrijd. Docenten die vinden dat een van hun leerlingen een bijzonder profielwerkstuk heeft geschreven, kunnen dat opsturen naar een jury, die elk jaar een winnaar voor havo en een voor vwo aanwijst. Voor de winnaars worden mooie prijzen beschikbaar gesteld.

Het profielwerkstuk dient betrekking te hebben op de francofone wereld, en de Franse taal en/of cultuur dienen centraal te staan, hetgeen ook uit de gebruikte bronnen dient te blijken. Bij het complete profielwerkstuk schrijft de leerling een korte synopsis in het Frans en het werkstuk behoort ook voorzien te zijn van een inhoudsopgave en bronvermelding.

De ingezonden werkstukken worden beoordeeld op originaliteit van onderwerp en opzet, de onderzoeksmatige aanpak en de uitvoering. Een profielwerkstuk wordt door de docent op papier ingestuurd met een korte aanbeveling waarom dit werkstuk in aanmerking komt voor een prijs. Ook dient vermeld te worden welk cijfer voor het werkstuk is toegekend. De deadline is 15 mei 2021.

Voor meer informatie, zie <franzelfsprekend.nl>.

Cultuurbewustzijn

Het onderwijs in de moderne vreemde talen (mvt) is in beweging. Er lijkt steeds meer draagvlak te komen voor de opvatting dat taalonderwijs meer is dan taalverwerving. Er wordt onder andere gepleit voor onderwijs waarmee leerlingen taalvaardigheden én taal- en cultuurbewustzijn ontwikkelen. Maar wat verstaan we onder *cultuurbewustzijn*? Voor welke inhouden kies je en hoe geef je dit onderwijs in de praktijk vorm? En wat betekent zo’n nieuw mvt-curriculum voor lerarenopleiders? Welke tools kunnen zij hun leraren in opleiding meegeven?

In de online workshop voor lerarenopleiders ‘Mvt-onderwijs & cultuurbewustzijn’ op donderdag 8 april doet Wilma Kruijthof, vakdidactica Duits (Leiden), verslag van haar zoektocht naar onderwijs met versterkte mvt-inhoud en het ontwerpen daarvan. Daarbij geeft zij voorbeelden van producten. Daarnaast zullen deelnemers onderling in gesprek gaan over wat zij verstaan onder *cultuurbewustzijn* en de mogelijkheden binnen de eigen opleidingspraktijk.

Voor meer informatie en aanmelding, zie <bit.ly/lm-cultuurbewustzijn>.